

พลวัตเชิงอำนาจและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน
กรณีศึกษา ชุมชนประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์
อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี*

Power Dynamics and The Development of Quality of Life for
The Local Fishermen a Case Study of the Local Fishing Community of
Pak Nam Laem Sing, Laem Sing District, Chanthaburi Province

อัศวิน แก้วพิทักษ์ (Ussavin Kaewpitak)¹

สิตางค์ เจริญวงศ์ (Sitang Chareanwong)²

จุนันท์ ขวัญเนตร (Jutinan Kwunnate)³

^{1,2} อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์บัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์บัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Assistant Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Rambhai Barni Rajabhat University.

E-mail: ussavin.k@rbru.ac.th

Received: 14 September 2025

Revised: 28 December 2025

Accepted: 26 January 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิถีชีวิต ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตภายใต้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชาของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพจากการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน ภายใต้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา กรณีศึกษา ชุมชนประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

เจาะลึก และเสวนากลุ่ม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวประมงพื้นบ้านกำลังเผชิญกับพลวัตเชิงอำนาจของการเปลี่ยนแปลงหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม เป็นผลมาจากโครงสร้างอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน กลุ่มทุนอุตสาหกรรมประมงรายใหญ่สามารถกำหนดราคาและควบคุมตลาด ทำให้ชาวประมงรายย่อยมีอำนาจต่อรองต่ำ พ่อค้าคนกลางใช้อำนาจผูกขาดการซื้อขาย ขณะที่ข้าราชการท้องถิ่นมักออกนโยบาย โดยขาดการรับฟังเสียงจากฐานราก การขาดการมีส่วนร่วมของชาวประมงในกระบวนการตัดสินใจ จึงทำให้นโยบายไม่สอดคล้องกับความต้องการของชาวประมงพื้นบ้านอย่างแท้จริง ส่งผลให้เกิดปัญหาเชิงโครงสร้างที่ตอกย้ำสถานะความเปราะบาง และทำให้การยกระดับคุณภาพชีวิตตามแนวทางที่ยั่งยืนเป็นไปได้ยาก ข้อเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้สังเคราะห์ขึ้น โดยประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชาแสดงให้เห็นพลวัตเชิงอำนาจที่ซับซ้อน โดยไม่ใช่เพียงกรอบแนวคิดการพัฒนา แต่กลายเป็นทรัพยากรทางวาทกรรมที่ชุมชนประมงจับใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางการเมือง แนวทางที่ดูเหมือนเน้นการสร้างอาชีพเสริม การฟื้นฟูทุนสังคม และการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนนั้น ในความเป็นจริง คือ กลยุทธ์ การจัดวางดุลอำนาจใหม่ เพื่อท้าทายโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองชายฝั่งที่ถูกครอบงำโดยกลุ่มทุนอุตสาหกรรมประมง พ่อค้าคนกลาง และข้าราชการท้องถิ่น เป็นการยกระดับขึ้นมาเป็นวาทกรรมต้านทานจึงไม่ใช่การแก้ปัญหาเชิงเทคนิค แต่เป็นการสร้างความชอบธรรมในการเรียกร้องสิทธิการเข้าถึงทรัพยากรและรายได้ที่เป็นธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน

คำสำคัญ: พลวัตเชิงอำนาจ, การพัฒนาคุณภาพชีวิต, ชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, ศาสตร์พระราชา

Abstract

This research article aims to examine the lifestyle, problems, obstacles, and approaches to developing quality of life under the sufficiency economy philosophy and King Bhumibol's Science among the local fishermen of Pak Nam Laem Sing, Laem Sing District, Chanthaburi Province. The study employed qualitative research methodology through documentary research, in-depth interviews, and focus group discussions. The study findings reveal that the traditional livelihoods of small-scale fishers are confronting multi-dimensional power dynamics of transformation across economic, social, political, and environmental spheres. These changes result from unequal power structures where large-scale industrial fishing capital groups can determine prices and control markets, rendering small-scale fishers with low bargaining power. Middlemen exercise monopolistic power over trade transactions, while local government officials often formulate policies without

listening to grassroots voices. The lack of fisher participation in decision-making processes results in policies that do not genuinely align with the needs of local fishing communities. This creates structural problems that reinforce vulnerability conditions and makes sustainable quality of life improvement difficult to achieve. The proposed approaches for livelihood development have been synthesized through the application of sufficiency economy philosophy and King Bhumibol's Science, demonstrating complex power dynamics. These are not merely developmental conceptual frameworks, but have become discursive resources that fishing communities utilize as tools for political struggle. Approaches that appear to emphasize supplementary occupation creation, social capital restoration, and sustainable resource management are, in reality, strategies for rebalancing power dynamics to challenge the coastal political-economic structures dominated by industrial fishing capital groups, middlemen, and local government officials. This elevation to resistance discourse is not a technical problem-solving approach, but rather the creation of legitimacy for demanding fair access to resources and income rights for local fishing communities.

Keywords: Power Dynamics, The Development of Quality of Life, The Local fishing community of Pak Nam Laem Sing, Laem Sing District Chanthaburi Province, The Sufficiency Economy Philosophy, The King's Philosophy

บทนำ

ท่ามกลางทิศทางการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ได้ยึดมั่นในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางหลักในการสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566, หน้า 1-2) ปรัชญานี้เป็นแนวคิดทางสังคมทางเลือกที่แตกต่างจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (อภิชาติ พันธเสน และคณะ, 2549; ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ, 2561) โดยเน้นการสร้างภูมิคุ้มกันบนฐานของความรู้และคุณธรรม และส่งเสริมความสมดุลระหว่างการพึ่งตนเองกับการแข่งขัน รวมถึงการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน แนวคิดนี้ได้รับการเสริมด้วย “ศาสตร์พระราชา” ซึ่งครอบคลุมทั้งการพัฒนาอาชีพ การครองตน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (คณะกรรมการการศึกษาปรัชญาทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชาฯ, 2559)

วิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านของไทยสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยธรรมชาติผ่านวิถีการผลิตแบบพึ่งตนเองและอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น (วิฑูรย์ ปัญญากุล, 2547, หน้า 18) อย่างไรก็ตาม วิถีดั้งเดิมนี้อาจเสี่ยงกับความท้าทายจากพลวัตเชิงอำนาจที่เกิดจากโครงสร้างที่ไม่เท่าเทียมกัน ในมิติเศรษฐกิจ กลุ่มทุนอุตสาหกรรมประมงรายใหญ่และพ่อค้าคนกลางมีอำนาจควบคุมตลาดและ

อัศวิน แก้วพิทักษ์, สิตางค์ เจริญวงศ์ และจตุรินทร์ ขวัญเนตร

กำหนดราคา ทำให้ชาวประมงรายย่อยมีอำนาจต่อรองต่ำและไม่ได้รับผลตอบแทนที่เป็นธรรม ในมิติการเมือง การกำหนดนโยบายมักขาดการมีส่วนร่วมจากชาวประมง ทำให้มาตรการที่ออกมาไม่สอดคล้องกับ ความต้องการของชุมชน และบางครั้งกลับเอื้อประโยชน์ให้แก่กลุ่มทุน ปัญหาเชิงโครงสร้างเหล่านี้ได้ตอกย้ำ สภาวะความเปราะบางและเป็นอุปสรรคต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

กรณีศึกษาของชุมชนประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี สะท้อนปัญหานี้อย่าง ชัดเจน ชุมชนเผชิญกับวิกฤตทรัพยากรสัตว์น้ำเสื่อมโทรมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 อันเนื่องมาจากการจัดการที่ ขาดประสิทธิภาพ การประมงเกินศักยภาพ และความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากร (สมาคมรักษ์ทะเลไทย, 2563) เพื่อแก้ปัญหา ในปี พ.ศ. 2561 ชาวประมงได้รวมกลุ่มจัดตั้งสมาคมและริเริ่มกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟู ทรัพยากรผ่านการทำ “ซังกอ” (บ้านปลา) โดยเรียนรู้จากชุมชนต้นแบบ และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับ ภาครัฐและเอกชน

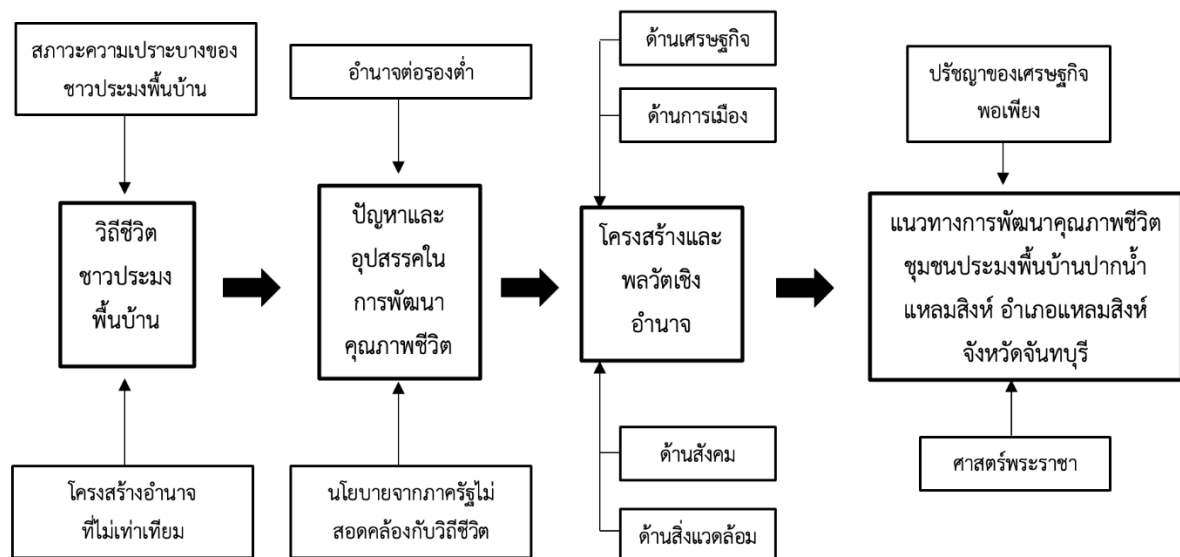
แม้กิจกรรมฟื้นฟูจะทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น แต่กลับไม่สามารถนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี ขึ้นอย่างยั่งยืนได้ ด้วยสาเหตุสำคัญ 3 ประการ ประการแรก กิจกรรมอนุรักษ์ยังขาดความยั่งยืนเนื่องจากต้อง พึ่งพาทุนทรัพย์และแรงจูงใจจากภายนอกเป็นหลัก ประการที่สอง ชาวประมงยังขาดการนำหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบเพื่อสร้างความมั่นคงทางการเงินและอำนาจต่อรองทาง การตลาด และประการที่สามซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด คือ ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรยังคงดำรง อยู่ ผลประโยชน์จากท้องทะเลที่ฟื้นฟูขึ้นมาไม่ได้ตกอยู่กับชุมชนผู้ลงแรงอนุรักษ์อย่างเต็มที่ เนื่องจากยังคงมี ความขัดแย้งและเสียเปรียบในการแข่งขันกับเรือประมงพาณิชย์ที่มีศักยภาพสูงกว่า

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การมีเพียงฐานวิถีชีวิตแบบพอเพียงและการทำกิจกรรม อนุรักษ์นั้นไม่เพียงพอต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน หากแต่จำเป็นต้องเข้าไปจัดการกับ “พลวัตเชิง อำนาจ” ที่ไม่เป็นธรรม การจะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้น ต้องอาศัยการเสริมสร้างพลังอำนาจ ให้แก่ชุมชนประมงพื้นบ้าน เพื่อให้พวกเขาสามารถบูรณาการองค์ความรู้จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และศาสตร์พระราชาสร้างความเข้มแข็งจากภายใน สามารถต่อรอง ปกป้องสิทธิ และมีส่วนร่วมกำหนดทิศ ทางการพัฒนาที่ส่งผลต่อชีวิตของตนเองได้อย่างแท้จริง รวมถึงการจัดวางดุลอำนาจใหม่ ในสนามเศรษฐกิจ การเมืองชายฝั่ง คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาพลวัตเชิงอำนาจและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวประมง พื้นบ้าน ภายใต้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา กรณีศึกษา ชุมชนประมงพื้นบ้าน ปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตภายใต้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชาของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดนี้อธิบายพลวัตเชิงอำนาจในชุมชนประมงพื้นบ้าน ซึ่งเผชิญกับโครงสร้างอำนาจที่ไม่เท่าเทียม อันเกิดจากการกระจุกตัวของอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมไว้ในมือกลุ่มทุนอุตสาหกรรม พ่อค้าคนกลาง และข้าราชการท้องถิ่น ส่งผลให้ชาวประมงรายย่อยมีอำนาจต่อรองต่ำและนโยบายขาดการมีส่วนร่วม ทำให้เกิดความเปราะบางเชิงโครงสร้างสะสม ภายใต้สภาวะดังกล่าว ชุมชนได้ประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา ในฐานะทรัพยากรทางวัฒนธรรมและยุทธศาสตร์การต่อสู้ทางการเมือง โดยแปลงแนวทางปฏิบัติ เช่น การสร้างอาชีพเสริมและการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ให้กลายเป็นเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์เพื่อสร้างความชอบธรรมในการเรียกร้องสิทธิการเข้าถึงทรัพยากรและรายได้ที่เป็นธรรม กระบวนการนี้คือ ความพยายามจัดวางดุลอำนาจใหม่

เพื่อท้าทายโครงสร้างอำนาจเดิม และผลักดันให้เกิดระบบที่โปร่งใสและเคารพสิทธิ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนของชุมชนประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์

ระเบียบวิธีการวิจัย

บทความวิจัยนี้ ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งหวังเพื่อใช้เป็นกระบวนการวิจัยในการนำไปสู่การเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ ภายใต้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา โดยวิเคราะห์จากผลการศึกษาวิถีชีวิต สภาพปัญหา และอุปสรรค เพื่อนำมาสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งนี้ มีการเก็บข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจงจากผู้ที่มีบทบาทหลัก ซึ่งมีการกำหนดรายละเอียดดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร ได้แก่ เอกสารขั้นต้น (Primary Data) เช่น เอกสารทางราชการ เอกสารของท้องถิ่น เอกสารเผยแพร่ เป็นต้น และเอกสารชั้นรอง (Secondary Data) เช่น หนังสือพิมพ์ ตำราวิชาการ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-dept Interview) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 คือ การศึกษาวิถีชีวิต สภาพปัญหา และอุปสรรค เพื่อนำมาสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ในการสัมภาษณ์จะใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured or Guided Interview) ทั้งนี้เพื่อเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยหลาย ๆ ฝ่าย พร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลและประสบการณ์ของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างนั้น จะมุ่งรวบรวมข้อมูลเพื่อนำข้อมูลมาอ้างอิงและอธิบายในประเด็นต่าง ๆ ของงานวิจัย โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเข้าไปหาข้อมูลในพื้นที่ (Field Research) และสัมภาษณ์จากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลหลัก (Key-informants) ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยชาวประมงพื้นบ้าน นายกสมาคมประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ ภาคเอกชน เจ้าหน้าที่สำนักงานประมงจังหวัดจันทบุรี และเจ้าหน้าที่สำนักงานเจ้าท่าจังหวัดจันทบุรี เป็นต้น

3. การเสวนากลุ่ม (Focus Group Interview) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 คือ การเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตภายใต้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชาของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ได้แก่ ชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ ภาคเอกชน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เป็นต้น ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญ (Stakeholder) เพื่อระดมความคิดเห็นต่อวิถีชีวิต ปัญหา และอุปสรรคของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ที่ผ่านมาที่สามารถนำมาประยุกต์ให้เข้ากับแนวคิดปรัชญาของ

เศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านในปัจจุบันและอนาคต ทั้งนี้ คณะวิจัยได้ทำการบันทึกประเด็นต่าง ๆ ด้วยเครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก และแผนที่ความคิด จากนั้นทำการสังเคราะห์ผลจากการเสวนากลุ่มมาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การตรวจสอบข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพในงานวิจัยนี้ ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ทำให้มีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ โดยใช้หลักการสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ การตรวจสอบแหล่งเวลา การตรวจสอบสถานที่ และการตรวจสอบบุคคล เป็นต้น และในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้ ใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) และการวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) เพื่อหาความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้เป็นแบบแผนในการนำไปสู่ข้อสรุปตามวัตถุประสงค์วิจัย

สรุปผลการวิจัย

วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี พบว่า พลวัตเชิงอำนาจและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนปากน้ำแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เป็นภาพสะท้อนที่ซับซ้อนของการต่อสู้ดิ้นรนและการปรับตัวภายใต้โครงสร้างอำนาจ¹ ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นอำนาจของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมประมง อำนาจของพ่อค้าคนกลางในระบบตลาดหรืออำนาจของกลไกรัฐและข้าราชการท้องถิ่น ซึ่งล้วนส่งผลกระทบโดยตรงต่อรายได้ การเข้าถึงทรัพยากรและท้ายที่สุด คือ คุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน ข้อค้นพบจากการศึกษาในพื้นที่ปากน้ำแหลมสิงห์ได้เผยให้เห็นถึงพลวัตดังกล่าวใน 4 มิติสำคัญ ดังนี้

1. พลวัตทางเศรษฐกิจและโครงสร้างอำนาจที่มองไม่เห็น วิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ ได้มีวิวัฒนาการจากอดีตสู่ปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญ ในยุคแรกเริ่ม ชุมชนดำรงอยู่บนฐานของการประมงเพื่อยังชีพอย่างแท้จริง โดยใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลักและเครื่องมือทำประมงที่ไม่ซับซ้อน เช่น เรือแจว สัตว์น้ำที่จับได้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการบริโภคในครอบครัว ส่วนที่เหลือจึงนำไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าอุปโภคบริโภคอื่น ๆ ในลักษณะของเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง เมื่อเวลาผ่านไป เทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น จากเรือแจวพัฒนาเป็นเรือติดเครื่องยนต์ ทำให้สามารถออกไปทำประมงได้ไกลและมีประสิทธิภาพขึ้น รูปแบบการใช้แรงงานขยายตัวจากการพึ่งพาเฉพาะคนในครอบครัวไปสู่การจ้างงานเพื่อนบ้านในชุมชน แต่ถึงกระนั้น ลักษณะพื้นฐานของการประมงก็ยังคงเป็นการผสมผสานระหว่างการยังชีพกับการค้าเพื่อสร้างรายได้สำหรับค่าใช้จ่ายที่จำเป็น

¹ โครงสร้างอำนาจ ในที่นี้หมายถึง เครือข่ายความสัมพันธ์เชิงซ้อนระหว่างทุน (พ่อค้าคนกลาง/แหล่งเงินทุน) รัฐ (กฎหมาย/นโยบาย) และสังคม (ระบบอุปถัมภ์) ที่กำกับวิถีการผลิตและการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่กำหนดโอกาสหรือข้อจำกัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้เป็นไปอย่างอิสระ แต่เกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่แผ่ขยายเข้ามา ชาวประมงพื้นบ้านถูกดึงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่อุปทานที่พวกเขาไม่ได้เป็นผู้ควบคุม แม้จะมีการนำผลผลิตออกขาย แต่ก็ไม่ถึงขั้นที่สามารถสะสมทุนได้อย่างเป็นกอบเป็นกำเหมือนกลุ่มทุนนิยมประมงพาณิชย์ขนาดใหญ่ พวกเขายังคงรักษาสถานภาพของการประมงเพื่อยังชีพที่ทำมาหากินแบบพอเพียง ดำเนินวิถีประมงควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ การขายสัตว์น้ำจึงเป็นไปเพื่อการหล่อเลี้ยงครอบครัวให้ดำรงอยู่ได้ ไม่ใช่เพื่อการสะสมความมั่งคั่ง (ประเสริฐ เนินริมหนอง, สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2557) ในที่นี้เองที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจปรากฏชัดขึ้น ชาวประมงพื้นบ้านตกอยู่ในสถานะผู้ผลิตขั้นต้นที่ต้องพึ่งพิงกลไกตลาดซึ่งถูกควบคุมโดยพ่อค้าคนกลาง อำนาจในการกำหนดราคาไม่ได้อยู่ที่ผู้จับ แต่กลับอยู่ที่ผู้รับซื้อ ทำให้รายได้ของพวกเขาผันผวนและไม่แน่นอน พวกเขาถูกจำกัดศักยภาพในการเติบโตทางเศรษฐกิจโดยโครงสร้างอำนาจของตลาดที่พวกเขาไม่มีส่วนในการควบคุม

2. การปฏิรูปทางสังคม² และการต่อสู้เชิงพื้นที่ ในมิติทางสังคม อดีตของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ถูกชักจูงขึ้นด้วยเครือข่ายความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและมีลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งทำประมงหรือการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อเกิดเหตุเรือเสียกลางทะเลเป็นภาพสะท้อนของสังคมที่อยู่บนพื้นฐานของความร่วมมือ เนื่องจากในอดีตนั้นทรัพยากรทางทะเลยังคงอุดมสมบูรณ์ และความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรยังไม่ปรากฏเด่นชัดเท่าในปัจจุบัน เรือประมงพาณิชย์ขนาดใหญ่มักจะทำประมงในเขตทะเลลึกซึ่งมีสัตว์น้ำชุมชุม และไม่เสี่ยงที่จะเข้ามาในเขตชายฝั่ง 3 ไมล์ทะเล อันจะทำให้ถูกเจ้าหน้าที่รัฐจับกุมได้ง่าย ความขัดแย้งระหว่างประมงพื้นบ้านและประมงพาณิชย์จึงมีน้อยมาก เครือข่ายทางสังคมของชาวประมงพื้นบ้านในยุคนั้นจึงมุ่งเน้นไปที่การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำมาหากิน มากกว่าที่จะเป็นการรวมตัวกันเพื่อต่อสู้เรียกร้องในประเด็นทางกฎหมายหรือนโยบาย

ทว่าสถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงเมื่อทรัพยากรในทะเลลึกเริ่มร่อยหรอลงจากการทำประมงเกินศักยภาพของเรือพาณิชย์ ทำให้เรือเหล่านี้เริ่มรุกล้ำเข้ามาในเขตชายฝั่ง 3 ไมล์ทะเลเพื่อกอบโกยทรัพยากรที่เหลืออยู่ การกระทำดังกล่าวได้สร้างความขัดแย้งและความเสียหายต่อระบบนิเวศชายฝั่งอย่างรุนแรง พลวัตทางสังคมของชุมชนจึงเปลี่ยนจากความร่วมมือไปสู่การเผชิญหน้าและการต่อสู้ เครือข่ายทางสังคมที่เคยใช้แลกเปลี่ยนข้อมูลการทำประมงได้แปรเปลี่ยนเป็นเครือข่ายสำหรับการรวมตัวเพื่อประท้วง ขับเคลื่อน และเรียกร้องให้ภาครัฐเข้ามาบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง นี่คือการปะทะกันของ

² การปฏิรูปทางสังคม ในบริบทของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ คำนี้สะท้อนถึงสภาวะการเปลี่ยนผ่านจากวิถีชุมชนประมงแบบดั้งเดิมที่พึ่งพาอาศัยกันและยึดโยงกับฐานทรัพยากรธรรมชาติ ไปสู่สังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบทภายใต้ระบบทุนนิยม ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดุลอำนาจในการจัดการทรัพยากร การพังทลายของระบบเครือญาติ และการเกิดช่องว่างทางสังคมรูปแบบใหม่ที่ซับซ้อนขึ้น

อำนาจระหว่างทุนและชุมชน ซึ่งเป็นการต่อสู้เพื่อสิทธิในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “ในอดีตเรือเล็กเรือใหญ่ต่างคนต่างมุ่งทำกิน สัตว์น้ำชุมชม ปัจจุบันแย่งกันหากิน สู้กัน ยันกฎหมาย” (นาย ก. นามสมมติ, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2567)

3. อิทธิพลของอำนาจรัฐและกฎหมายจากภายนอก ในด้านการเมืองการปกครอง วิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ในอดีตมีความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐค่อนข้างน้อย พวกเขาดำรงชีพตามวิถีเรียบง่ายและมีความข้องเกี่ยวกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมประมง หรือกรมเจ้าท่า ในระดับที่น้อยกว่าเรือประมงพาณิชย์ ซึ่งต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ซับซ้อนกว่า แต่จุดเปลี่ยนครั้งสำคัญเกิดขึ้นเมื่อประเทศไทยเผชิญกับแรงกดดันจากประชาคมระหว่างประเทศ โดยเฉพาะสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา ที่ต้องการให้ไทยแก้ไขปัญหาการทำประมงที่ผิดกฎหมาย ขาดการรายงาน และไร้การควบคุม (IUU Fishing) รวมถึงปัญหาการค้ามนุษย์ในภาคประมง แรงกดดันจากอำนาจระดับโลกนี้ส่งผลให้รัฐไทยต้องปฏิรูปกฎหมายประมงครั้งใหญ่ให้มีความเข้มข้นขึ้น ตัวอย่างเช่น กฎหมายประมง พ.ศ. 2558 ที่กำหนดข้อบังคับและระเบียบการทำประมงที่เคร่งครัด และมีโทษที่รุนแรง

การเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายดังกล่าวได้ส่งผลกระทบโดยตรงมายังชาวประมงพื้นบ้านทั่วประเทศ รวมถึงที่ปากน้ำแหลมสิงห์ พวกเขาต้องเผชิญกับกฎระเบียบใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน เช่น การบังคับให้เรือทุกลำต้องเข้าสู่ระบบการจดทะเบียนอย่างถูกต้อง การห้ามทำการประมงนอกเขตพื้นที่ที่กำหนด และการกำหนดประเภทเครื่องมือทำประมงให้ตรงตามที่ได้ขออนุญาตไว้เท่านั้น สิ่งเหล่านี้ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านไปอย่างสิ้นเชิง พวกเขาต้องเข้ามาอยู่ภายใต้การกำกับควบคุมของอำนาจรัฐอย่างเต็มรูปแบบ แม้กฎหมายเหล่านี้จะมีเจตนาที่ดีในการจัดระเบียบและอนุรักษ์ทรัพยากร แต่ในทางปฏิบัติกลับสร้างภาระและข้อจำกัดให้กับชาวประมงพื้นบ้าน ซึ่งมีศักยภาพและทรัพยากรน้อยกว่ากลุ่มประมงพาณิชย์ นี่คือนัยที่ชัดเจนของอำนาจรัฐที่ถูกนำมาใช้และส่งผลกระทบต่อกลุ่มคนที่เปราะบางที่สุดในห่วงโซ่ของภาคประมง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “กฎหมาย คือ จุดเปลี่ยน ทั้งชีวิต วิถีประมง การสืบทอด มันคือมรดกที่หลีกเลี่ยงไม่ได้” (นาย ก. นามสมมติ, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2567; นาย ค. นามสมมติ, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2567)

4. การต่อรองเชิงนิเวศและการสร้างอำนาจของชุมชน มิติสุดท้าย คือ ด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลลัพธ์โดยตรงของพลวัตเชิงอำนาจ³ ในมิติอื่น ๆ ในอดีต ทรัพยากรทางทะเลมีความอุดมสมบูรณ์เพียงพอต่อการยังชีพ แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก เนื่องจากสิ่งแวดล้อมยังไม่ถูกทำลายและการแย่งชิงทรัพยากรยังไม่รุนแรง จุดเปลี่ยนที่สำคัญเริ่มต้นขึ้นพร้อมกับการขยายตัวของทุนนิยมประมง

³ พลวัตเชิงอำนาจ หมายถึง ปฏิสัมพันธ์และการต่อรองระหว่างรัฐ ทุน และชุมชนชาวประมงพื้นบ้านที่มีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยเฉพาะความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ การกำหนดนโยบายสาธารณะที่ขาดการมีส่วนร่วม และอำนาจต่อรองราคาในกลไกตลาด ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อความมั่นคงทางรายได้และวิถีชีวิต ทำให้ชุมชนต้องปรับตัวและสร้างอำนาจต่อรองผ่านการรวมกลุ่มเพื่อลดความเหลื่อมล้ำดังกล่าว

ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา โดยเฉพาะการนำเครื่องมือประมงที่มีประสิทธิภาพในการทำลายล้างสูง อย่างเรืออวนลากเข้ามาใช้ในน่านน้ำไทยอย่างแพร่หลาย ส่งผลให้เกิดภาวะการทำประมงเกินขนาด (Overfishing) และจำนวนสัตว์น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว ผลกระทบนี้ได้ผลักดันให้เรือประมงพาณิชย์ ซึ่งเป็น ผู้กุมอำนาจทางเทคโนโลยีและทุน ต้องรุกล้ำเข้ามาในเขตทะเลชายฝั่งเพื่อความอยู่รอดของธุรกิจตนเอง ทำให้ทรัพยากรชายฝั่งเสื่อมโทรมลงอย่างหนัก และส่งผลกระทบโดยตรงต่อวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน ปากน้ำแหลมสิงห์

เมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตทรัพยากรที่คุกคามความอยู่รอด ชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ ไม่ได้ยอมจำนนต่ออำนาจของทุนและโชคชะตา พวกเขากลับลุกขึ้นมาสร้างอำนาจต่อรองของตนเองผ่านการลงมือปฏิบัติ พวกเขาตระหนักว่าต้องฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังเพื่อความยั่งยืนของอาชีพและชุมชน จึงได้ริเริ่มโครงการทำบ้านปลาหรือซั้งกอ โดยนำความรู้ที่ได้จากการไปศึกษาดูงานในพื้นที่อื่นมาปรับใช้ ด้วยความพยายามอย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่าสองปี โครงการดังกล่าวก็ประสบความสำเร็จอย่างน่าทึ่ง ปริมาณสัตว์น้ำในพื้นที่เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดและระบบนิเวศชายฝั่งเริ่มฟื้นตัว (นาย ก. นามสมมติ, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2567; นาย ค. นามสมมติ, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2567) การกระทำนี้ไม่ใช่เพียง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่คือ การสร้างอำนาจในรูปแบบใหม่ เป็นอำนาจที่เกิดจากความรู้และการปฏิบัติจริง ชุมชนได้เปลี่ยนสถานะจากผู้ที่ได้รับผลกระทบไปสู่ผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ พวกเขายังมีแนวคิดที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้นี้ให้กับกลุ่มอื่น ๆ ที่สนใจ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ มหาวิทยาลัย หรือชุมชนประมงพื้นบ้านแห่งอื่น เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและขยายเครือข่ายการอนุรักษ์ให้ กว้างขวางออกไป นับเป็นการยืนยันสิทธิและอำนาจของชุมชนในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นของตนเอง และเป็นรูปธรรมของการนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชามาปรับใช้เพื่อสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืนท่ามกลางพลวัตแห่งอำนาจที่ท้าทาย

ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ปากน้ำแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ปากน้ำแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ได้เผยให้เห็นภาพความท้าทายที่ซับซ้อนและหลายมิติ การวิเคราะห์ในส่วนนี้จะก้าวข้าม การนำเสนอเพียงวิถีชีวิตและปัญหา ในลักษณะปรากฏการณ์เชิงพรรณนาไปสู่การเจาะลึกถึงรากฐานของ ปัญหาเหล่านั้นผ่านแว่นของการวิเคราะห์ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power Relations) ซึ่งเป็นพลวัตที่ ซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลังความเปราะบางทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยชี้ให้เห็น ว่าอุปสรรคต่าง ๆ ที่ชาวประมงพื้นบ้านเผชิญนั้น ไม่ใช่ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว แต่เป็นผลพวง โดยตรงจากโครงสร้างอำนาจที่ไม่สมดุลระหว่างชาวประมงพื้นบ้านกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ที่มี อำนาจเหนือกว่า ไม่ว่าจะเป็นอำนาจของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมประมง พ่อค้าคนกลาง หรือกลไกของ

ข้าราชการท้องถิ่น ซึ่งล้วนส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อความมั่นคงทางรายได้และการเข้าถึงทรัพยากรของชาวประมงพื้นบ้าน การวิเคราะห์จะจำแนกตามมิติปัญหาทั้ง 4 ด้าน เพื่อให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของอำนาจที่แฝงอยู่ในแต่ละประเด็น

1. มิติทางเศรษฐกิจการต่อสู้ในสมรภูมิที่ไม่เท่าเทียม ปัญหาและอุปสรรคด้านเศรษฐกิจที่ชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์กำลังเผชิญอยู่นั้น สะท้อนภาพความไม่มั่นคงที่ฝังรากลึก ซึ่งเป็นผลมาจากตำแหน่งที่เสียเปรียบในโครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจ แม้ว่าชาวประมงพื้นบ้านจะเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงทางอาหารของชุมชนท้องถิ่น แต่พวกเขากลับต้องเผชิญกับสถานะที่ไร้ซึ่งอำนาจในการต่อรองและควบคุมปัจจัยการผลิตและตลาด ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “เราคือกลุ่มคนที่ไม่มีอำนาจต่อรอง ไร้การเหลียวแล ต่อสู้เพียงลำพัง” (นาย ช. นามสมมติ, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2567)

ประเด็นแรกที่ชัดเจนที่สุด คือ การขาดความมั่นคงทางรายได้ ซึ่งไม่ได้เกิดจากความผันผวนของธรรมชาติเพียงอย่างเดียว แต่ถูกซ้ำเติมจากโครงสร้างการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม ปัญหาความไม่แน่นอนของทรัพยากรทางทะเลจากการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศและมลพิษ ถูกทำให้รุนแรงขึ้นจากการเผชิญหน้ากับอำนาจของกลุ่มทุนประมงพาณิชย์ เรือประมงเชิงพาณิชย์ ซึ่งมีฐานคิดแบบการลงทุนเพื่อสะสมทุนพร้อมด้วยเทคโนโลยีและเครื่องมือขนาดใหญ่ที่มีศักยภาพในการจับสัตว์น้ำปริมาณมหาศาล ได้สร้างแรงกดดันมหาศาลต่อทรัพยากรทางทะเล ทำให้โอกาสในการทำมาหากินของชาวประมงพื้นบ้าน ซึ่งมีวิถีการทำประมงแบบพอเพียงหรือการประมงเพื่อยังชีพ ลดน้อยถอยลงอย่างเห็นได้ชัด นี่คือ ภาพสะท้อนของอำนาจทางทุนและเทคโนโลยีที่เหนือกว่า ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการลดลงของทรัพยากรและรายได้ของกลุ่มที่อ่อนแอกว่า นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของจำนวนเรือประมงพื้นบ้าน ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากผู้ประกอบการอาชีพอื่นที่ซบเซา เช่น นากุ้งหรือค้าพลอย รวมถึงกลุ่มเรือท่องเที่ยวตกปลาที่ไม่ได้จดทะเบียนเป็นเรือประมง แต่เข้ามาใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำร่วมกัน สะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแอของกลไกการกำกับดูแลของรัฐ ซึ่งเป็นอำนาจทางการเมืองที่ไม่สามารถจัดระเบียบและควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การแข่งขันรุนแรงขึ้นและชาวประมงพื้นบ้านดั้งเดิมต้องเผชิญกับความยากลำบากมากยิ่งขึ้น

ประการที่สอง ต้นทุนการทำประมงที่เพิ่มสูงขึ้น อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะราคาน้ำมันเชื้อเพลิงและอุปกรณ์ ได้เผยให้เห็นถึงการขาดอำนาจต่อรองของชาวประมงพื้นบ้านในห่วงโซ่อุปทาน พวกเขาเป็นเพียงผู้รับราคา (Price Taker) ที่ไม่สามารถควบคุมราคาปัจจัยการผลิตที่กำหนดโดยกลุ่มทุนขนาดใหญ่ได้ ขณะเดียวกัน รายได้จากการขายสัตว์น้ำกลับถูกกดราคาโดย พ่อค้าคนกลาง ซึ่งเป็นอีกหนึ่งผู้กุมอำนาจในตลาดท้องถิ่น ทำให้ชาวประมงต้องเผชิญกับสถานะบีบสองทาง คือ ต้นทุนสูงแต่ราคาสินค้าต่ำ แม้จะทำงานหนักขึ้น แต่ผลตอบแทนกลับไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ซึ่งเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความยั่งยืนของอาชีพในระยะยาว (นาย จ. นามสมมติ, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2567)

ประการที่สาม แม้จะมีการสนับสนุนแหล่งทุนจากภาครัฐ เช่น กองทุนจากกรมประมงหรือโครงการสินเชื่อเพื่อเสริมสภาพคล่อง แต่ปัญหาการขาดวินัยทางการเงินของชาวประมงบางรายได้นำไปสู่ความเสี่ยงที่กองทุนจะล้มละลาย ประเด็นนี้สะท้อนถึงปัญหาเชิงโครงสร้างที่ซับซ้อนกว่าแค่พฤติกรรมส่วนบุคคล การที่ชาวประมงบางรายไม่สามารถชำระหนี้ได้ อาจมีรากมาจากความไม่มั่นคงทางรายได้ที่กล่าวไปข้างต้น การขาดความน่าเชื่อถือนี้ได้ทำลายกลไกการพึ่งพาตนเองของชุมชน และส่งผลกระทบต่อชาวประมงส่วนใหญ่ที่มีความรับผิดชอบและต้องการเข้าถึงแหล่งทุนเพื่อความอยู่รอด อำนาจในการบริหารจัดการกองทุนที่อาจถูกยกเลิกไปนั้น เท่ากับเป็นการตัดเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงความสามารถในการปรับตัวของชุมชนทั้งหมด (นาย ง. นามสมมติ, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2567)

ท้ายที่สุด คือ การขาดการพัฒนาแหล่งรายได้เสริม ซึ่งทำให้ชาวประมงต้องพึ่งพิงการขายปลาสดให้กับพ่อค้าคนกลางแต่เพียงอย่างเดียว การขาดองค์ความรู้และทรัพยากรในการแปรรูปผลิตภัณฑ์หรือพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการตอกย้ำสภาวะการพึ่งพิงและไร้อำนาจในการกำหนดมูลค่าผลผลิตของตนเอง พวกเขาถูกจำกัดอยู่ในสถานะผู้ผลิตวัตถุดิบที่ไม่มีอำนาจในการต่อรองราคา และไม่สามารถก้าวไปสู่การเป็นผู้ประกอบการที่สร้างมูลค่าเพิ่มได้ ซึ่งเป็นการปิดกั้นโอกาสในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาว

2. มิติทางสังคม การสั่นคลอนของรากฐานและทุนทางสังคม ปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดจากความไม่สมดุลของอำนาจ ได้ส่งผลกระทบต่อเนื่องมายังมิติทางสังคม ทำให้รากฐานและทุนทางสังคมของชุมชนประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์เกิดการสั่นคลอนและอ่อนแอลง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “พวกผมมีใจในการทำประมงแบบอนุรักษ์ แต่ขาดแนวทางที่ทำให้ต่อเนื่องยั่งยืน วันที่หมดพวกผมแล้วใครจะทำต่อ” (นาย ก. นามสมมติ, สัมภาษณ์, 17 กันยายน 2567)

ประการแรก การขาดหลักคิดในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการใช้ชีวิตตามกระแสนิยม สะท้อนถึงการแผ่ขยายอำนาจของกระแสทุนนิยม ที่แทรกซึมเข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เคยพึ่งพิงธรรมชาติและมีความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลกันในชุมชน คุณค่าของปัจเจกนิยมและการบริโภคนิยมได้เข้ามาแทนที่หลักคิดแบบรวมหมู่ ทำให้ความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งเริ่มอ่อนแอลง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนเปลี่ยนจากระบบเครือญาติและการแลกเปลี่ยนเกื้อกูลไปสู่ความสัมพันธ์เชิงธุรกรรมที่ใช้เงินเป็นตัวกลาง ซึ่งเป็นการลดทอนทุนทางสังคมและบั่นทอนอำนาจการต่อรองร่วมกันของชุมชน ปรัชญาการณ์ต่างคนต่างอยู่เป็นผลโดยตรงจากการที่สมาชิกในชุมชนต้องดิ้นรนเอาตัวรอดทางเศรษฐกิจเป็นรายปัจเจก ทำให้พลังในการรวมกลุ่มเพื่อปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวมลดลง

ประการที่สอง การขาดความต่อเนื่องในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล เป็นอีกหนึ่งผลพวงของความรู้สึกไร้อำนาจ เมื่อชาวประมงรู้สึกว่าการพยายามในการอนุรักษ์ของพวกเขาไร้ความหมาย เมื่อต้องเผชิญกับการทำลายล้างของเรือประมงพาณิชย์ขนาดใหญ่ หรือเมื่อนโยบายของรัฐ

ไม่เอื้ออำนวย ความเหนียวแน่นและความท้อแท้จึงเกิดขึ้น ประกอบกับแรงกดดันทางเศรษฐกิจที่บีบให้ต้องให้ความสำคัญกับการหารายได้ในระยะสั้นมากกว่าการอนุรักษ์ในระยะยาว ทำให้กิจกรรมการอนุรักษ์ขาดความต่อเนื่องและไม่เกิดผลอย่างยั่งยืน

ประการสุดท้าย คือ การขาดการพัฒนาเครือข่ายภายในชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างอำนาจ (Collective Power) การที่ชุมชนขาดการสนับสนุนจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชน ในการเข้าถึงทรัพยากรทางการเงิน ความรู้ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทำให้การรวมกลุ่มเพื่อสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งเป็นไปได้ยาก (นาย ค. นามสมมติ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2567; นาย จ. นามสมมติ, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2567) การขาดเครือข่ายนี้ทำให้ชุมชนเปราะบางอย่างยิ่งเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาระดับนโยบาย พวกเขาไม่มีอำนาจในการส่งเสียงหรือต่อรองเพื่อปกป้องสิทธิและพื้นที่ทำกินของตนเองจากการรุกรานของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ทำให้ตกอยู่ในสถานะผู้ถูกกระทำที่ไม่มีปากมีเสียงในเวทีการตัดสินใจเชิงนโยบาย

3. มิติทางการเมืองและการปกครอง ความไร้เสียงในเวทีนโยบาย ปัญหาในมิติทางการเมืองและการปกครองเป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนที่สุดของพลวัตเชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียม ซึ่งกดทับและจำกัดโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน (การเสวนากลุ่มประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2567)

ข้อจำกัดของนโยบายการจัดการทรัพยากรทางทะเล ที่มาจากส่วนกลางมักมีลักษณะเป็นกฎหมายแบบเลื้อยไหล ยกตัวอย่างเช่น กฎหมายห้ามเรือประมงพื้นบ้านออกทำการประมงนอกทะเลใกล้ฝั่ง และกฎหมายห้ามเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปีลงเรือทำประมง เป็นต้น กล่าวคือ ขาดความเข้าใจในบริบทท้องถิ่น นโยบายเหล่านี้มักถูกกำหนดขึ้นโดยปราศจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของชาวประมงพื้นบ้าน ทำให้ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น การกำหนดข้อจำกัดเรื่องเครื่องมือประมงหรือเขตชายฝั่งทะเลโดยไม่พิจารณาถึงสภาพความเป็นจริง อาจกลายเป็นการทำลายวิถีการทำมาหากินของชาวประมง โดยไม่ตั้งใจ ขณะที่การบังคับใช้กฎหมายที่ไม่ทั่วถึงและเป็นธรรม โดยมักมีการปล่อยปละละเลยให้เรือประมงพาณิชย์ที่ทรงอิทธิพลสามารถละเมิดกฎหมายได้ แต่กลับเข้มงวดกับชาวประมงพื้นบ้านที่อ่อนแอกว่า ยิ่งตอกย้ำถึงความเหลื่อมล้ำในการใช้อำนาจอรัฐ และบั่นทอนความเชื่อมั่นของชุมชนต่อระบบยุติธรรม

นอกจากนี้ แม้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จะเป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด แต่กลับมีข้อจำกัดด้านอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเล เนื่องจากถูกผูกมัดด้วยกฎหมายและนโยบายจากส่วนกลาง ทำให้ อปท. ไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหาของชุมชนได้อย่างเต็มศักยภาพ นี่คือ ภาพสะท้อนของโครงสร้างอำนาจแบบรวมศูนย์ที่จำกัดบทบาทของท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรของตนเอง

หัวใจสำคัญของปัญหาในมิตินี้ คือ การขาดกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายประมงของชาวประมงพื้นบ้าน เสียงของพวกเขาซึ่งเป็นผู้มีความรู้และความเข้าใจในระบบนิเวศท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง

มักไม่ถูกรับฟังในกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบาย โครงสร้างอำนาจที่ไม่เท่าเทียมทำให้เวทีการกำหนดนโยบายถูกครอบงำโดยกลุ่มทุนอุตสาหกรรมหรือมุมมองของข้าราชการ ส่งผลให้เกิดนโยบายที่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มทุนมากกว่าการส่งเสริมวิถีประมงที่ยั่งยืนของชุมชน การขาดอำนาจทางการเมืองนี้เองที่ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านต้องยอมรับชะตากรรมจากนโยบายที่ไม่เป็นธรรมและไม่สามารถปกป้องสิทธิในทรัพยากรของตนเองได้

ท้ายที่สุด การขาดการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ทะเลที่เป็นระบบ ก็เป็นผลมาจากการขาดอำนาจและการสนับสนุนเชิงนโยบาย แม้ชุมชนจะมีความพยายามสร้างพื้นที่อนุรักษ์ แต่เมื่อขาดการรับรองทางกฎหมาย งบประมาณ และความร่วมมือจากภาครัฐอย่างจริงจัง ความพยายามเหล่านั้นก็มักจะไม่มีที่ยืนและไม่สามารถต้านทานแรงกดดันจากการแสวงหาผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ได้

4. มิติทางสิ่งแวดล้อม ผลลัพธ์สุดท้ายของการถูกพรากอำนาจ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมทางทะเลในพื้นที่ปากน้ำแหลมสิงห์ คือ ภาพสะท้อนสุดท้ายและเจ็บปวดที่สุดของพลวัตเชิงอำนาจที่ไม่สมดุล ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อรากฐานการดำรงอยู่ของชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “พวกเราต่อสู้ไม่ใช่เพียงแค่กฎหมาย กับเรือประมงใหญ่ แต่เรากำลังต่อสู้กับธรรมชาติที่กำลังหมดไปที่เป็นไขแดงในบ้านเราด้วย” (การเสวนากลุ่มประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2567)

ประการแรก การขาดความยั่งยืนในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง แม้ในอดีตชุมชนจะมีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร เช่น การทำซั้งกอเพื่อเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ แต่ภูมิปัญญาเหล่านี้กำลังถูกทำให้ไร้ความหมายเมื่อต้องเผชิญหน้ากับอำนาจการทำลายล้างของอุตสาหกรรมประมงเชิงพาณิชย์ การจับสัตว์น้ำเกินขนาดและการใช้เครื่องมือที่ทำลายล้างสูงได้บั่นทอนความพยายามในการอนุรักษ์ของชุมชน และทำให้การส่งต่อภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นขาดความต่อเนื่อง

ประการที่สอง ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่ง คือประเด็นใจกลางของความขัดแย้งเชิงอำนาจ การแย่งชิงทรัพยากรระหว่างเรือประมงพาณิชย์ที่มีเทคโนโลยีและทุนเหนือกว่ากับเรือประมงพื้นบ้านที่มีทรัพยากรจำกัด เป็นการต่อสู้ที่ไม่เคยเท่าเทียมกัน การที่ชาวประมงพื้นบ้านถูกเบียดขับออกจากพื้นที่ทำกินและมีโอกาสน้อยลงในการจับสัตว์น้ำ เป็นการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมของการที่กลุ่มผู้มีอำนาจมากกว่าสามารถเข้าถึงและยึดครองทรัพยากรส่วนรวมได้

ประการที่สาม การอนุญาตให้เรือบางประเภททำการประมงที่ทำลายระบบนิเวศ เช่น เรือลากกระพุน สะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวหรือการเลือกปฏิบัติในการใช้อำนาจรัฐในการกำกับดูแลการที่กิจกรรมที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบนิเวศยังคงดำเนินต่อไปได้ ซึ่งให้เห็นว่าอำนาจทางเศรษฐกิจของกลุ่มทุนบางกลุ่มอาจมีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจเชิงนโยบายและการบังคับใช้กฎหมาย

ทำให้ผลประโยชน์ของคนส่วนน้อยถูกให้ความสำคัญมากกว่าความยั่งยืนของทรัพยากรและวิถีชีวิตของชุมชนส่วนใหญ่

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แม้จะเป็นปัญหาในระดับโลก แต่กลุ่มที่ได้รับผลกระทบหนักที่สุด คือ กลุ่มที่เปราะบางและมีอำนาจในการปรับตัวน้อยที่สุดอย่างชาวประมงพื้นบ้าน การเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิ น้ำทะเล ความแปรปรวนของฤดูกาล และความรุนแรงของพายุ เป็นปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของพวกเขาโดยสิ้นเชิง และซ้ำเติมความยากลำบากที่มีอยู่เดิมให้รุนแรงยิ่งขึ้น ปรากฏการณ์นี้สะท้อนถึงความไม่เป็นธรรมเชิงโครงสร้างในระดับโลก ที่ผู้ก่อปัญหาน้อยที่สุดกลับต้องแบกรับผลกระทบมากที่สุด ซึ่งเป็นอีกมิติหนึ่งของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียม

ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ในทุกมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ล้วนมีรากเหง้ามาจากพลวัตเชิงอำนาจที่ไม่สมดุล พวกเขาอยู่ในสถานะที่อ่อนแอและขาดอำนาจในการต่อรอง ทั้งในตลาดเศรษฐกิจ เวทีนโยบาย และการต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากร การแก้ไขปัญหาจึงไม่สามารถทำได้เพียงแค่การให้ความช่วยเหลือเฉพาะหน้า แต่จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจครั้งใหญ่ เพื่อคืนสิทธิ ความเป็นธรรม และอำนาจในการจัดการชีวิตและทรัพยากรให้กับชุมชนอย่างแท้จริง

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ พบว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชาไม่ได้เป็นเพียงหลักคิดเชิงนามธรรมสำหรับการดำรงชีวิต แต่ได้ถูกแปรเปลี่ยนให้กลายเป็นทรัพยากรเชิงอำนาจและวาทกรรม ที่ชุมชนสามารถหยิบยกขึ้นมาใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมในการดำรงอยู่ การต่อต้าน หรือการเจรจาต่อรองกับอำนาจรัฐและกลไกตลาดที่กดทับวิถีชีวิตดั้งเดิม ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการส่งเสริมอาชีพ เสริมหรือการสร้างความสำเร็จภายในชุมชน แต่เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนกว่านั้น คือ การจัดวางดุลอำนาจใหม่⁴ (Re-arrangement of Power) ในสนามเศรษฐกิจการเมืองชายฝั่ง โดยมีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชาเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนพลวัตดังกล่าว การสังเคราะห์แนวทางนี้สามารถพิจารณาได้ใน 4 มิติหลัก ดังต่อไปนี้

1. มิติเศรษฐกิจ ได้แก่ แนวทางการสร้างอำนาจต่อรองและลดการพึ่งพิง สามารถพิจารณาแนวทางการพัฒนาได้ดังนี้ (การเสวนากลุ่ม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2568; อภิขัย พันธเสน และคณะ, 2549)

⁴ การจัดวางดุลอำนาจใหม่ หมายถึง กระบวนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์ในการจัดการทรัพยากร จากเดิมที่รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายแบบบนลงล่างสู่การกระจายอำนาจให้ชุมชนมีบทบาทเป็นหุ้นส่วนผ่านการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายประมงพื้นบ้านและการใช้ข้อมูลท้องถิ่นในการเจรจาต่อรอง เพื่อกำหนดนโยบายสาธารณะที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากร

1.1 หลักความพอประมาณ ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการการเงินในครัวเรือน เพื่อสร้างอิสรภาพทางการเงินและลดการพึ่งพิงหนี้ในระบบ ซึ่งเป็นกลไกการครอบงำที่สำคัญ การวางแผนรายรับ-รายจ่ายผ่านการทำบัญชีครัวเรือนไม่ใช่แค่การประหยัด แต่คือ การสร้างวินัยและความตระหนักรู้ในสถานะทางการเงินของตนเอง หลักการมีเท่าไร ใช้เท่านั้น และเผื่อสำรองยามฉุกเฉิน เป็นการสร้างฐานที่มั่นคงจากภายใน ทำให้ครัวเรือนสามารถยืนหยัดได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงแหล่งทุนภายนอกที่มาพร้อมกับเงื่อนไขที่เสียเปรียบ

1.2 หลักความมีเหตุผล กลายเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ชุมชนต้องไตร่ตรองอย่างรอบคอบในการเลือกใช้เทคโนโลยีหรือแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทของตน ไม่ใช่การวิ่งตามกระแสนิยมที่อาจเพิ่มภาระหนี้สิน การวางแผนการออกเรือล่วงหน้าโดยอาศัยข้อมูลสภาพอากาศ การลดต้นทุนอย่างมีเหตุผลโดยการซ่อมแซมเครื่องมือเอง หรือ การใช้วัสดุท้องถิ่นในการทำประมง ล้วนเป็นการใช้เหตุผลเพื่อลดการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอก ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มอำนาจควบคุมกระบวนการผลิตของตนเอง

1.3 หลักภูมิคุ้มกัน เป็นหัวใจสำคัญในการสร้างอำนาจต่อรองและลดความเปราะบางทางเศรษฐกิจ การพึ่งพารายได้จากการทำประมงเพียงอย่างเดียวทำให้ชุมชนมีความเสี่ยงสูงเมื่อเผชิญกับ ฤดูมรสุม ทรัพยากรลดลง หรือความผันผวนของตลาด ดังนั้น การสร้างอาชีพเสริมจึงไม่ใช่แค่การหารายได้เพิ่ม แต่เป็นกลยุทธ์ในการสร้างภูมิคุ้มกันและกระจายความเสี่ยง การจัดตั้งกลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำช่วยเพิ่มมูลค่าผลผลิตและทำให้ชุมชนสามารถควบคุมราคาได้มากขึ้น การสร้างผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น น้ำปลา กะปิ หรือปลาเค็ม เป็นการสร้างอัตลักษณ์และอำนาจในตลาดเฉพาะกลุ่ม การผลักดันตลาดขายตรงหรือตลาดสีเขียวในท้องถิ่นเป็นการตัดวงจรพ่อค้าคนกลางและทวงคืนอำนาจการกำหนดราคากลับสู่ผู้ผลิตโดยตรง

1.4 หลักการวางแผนตามลำดับขั้นและสมดุล จากศาสตร์พระราชา เป็นแนวทางในการขยายผลกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมั่นคง หลักการนี้เตือนให้ชุมชนหลีกเลี่ยงการเติบโตแบบเร็วเกินพื้นฐาน ซึ่งมักนำไปสู่ความล้มเหลวและการพึ่งพิงทุนภายนอก ชุมชนควรเริ่มต้นจากจุดเล็ก เช่น การพัฒนาอาชีพเสริมในกลุ่มย่อย สร้างองค์ความรู้และทุนมนุษย์ให้เข้มแข็งก่อน แล้วจึงค่อยขยายผลสู่ตลาดที่กว้างขึ้น กระบวนการนี้เป็นการสร้างอำนาจจากฐานรากอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทำให้การเติบโตทางเศรษฐกิจของชุมชนมีความยั่งยืนและเป็นอิสระอย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป ในมิติเศรษฐกิจ แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์สอดคล้องกับหลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักภูมิคุ้มกัน และหลักการวางแผนตามลำดับขั้นและสมดุล ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นเครื่องมือในการทวงคืนอำนาจทางเศรษฐกิจกลับสู่ชุมชน วิถีประมงดั้งเดิมที่เน้นการยังชีพและใช้เครื่องมือพื้นถิ่นที่ไม่ทำลายล้าง คือ รากฐานของความพอประมาณ

แต่ปัจจุบันชุมชนต้องเผชิญกับอุปสรรคสำคัญที่บั่นทอนอำนาจทางเศรษฐกิจของตนเอง ได้แก่ รายได้ที่ไม่มั่นคงจากการพึ่งพิงทรัพยากรที่ผันผวน ต้นทุนการประกอบอาชีพที่สูงขึ้น การขาดวินัยทางการเงิน และที่สำคัญ คือ การพึ่งพาพ่อค้าคนกลางและตลาดภายนอกอย่างเบ็ดเสร็จ ทำให้ชุมชนตกอยู่ในสถานะผู้ถูกกำหนดราคาและไร้อำนาจต่อรองโดยสิ้นเชิง ดังคำสัมภาษณ์กลุ่มที่พบปัญหาที่ว่า “พวกเราเองว่าการพึ่งพามากเกินไป เป็นผลให้เราถูกบีบ และไม่ยั่งยืน” (การเสวนากลุ่ม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2568) จึงนำมาสู่การเสนอแนวทางที่ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นเครื่องมือเชิงปฏิบัติ

2. มิติสังคม ได้แก่ แนวทางการฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อสร้างพลังร่วม สามารถพิจารณาแนวทางการพัฒนาได้ดังนี้ (การเสวนากลุ่ม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2568; อภิชาติ พันธเสน และคณะ, 2549)

2.1 หลักระเบิดจากข้างใน ถูกนำมาใช้เพื่อฟื้นฟูหลักคิดชุมชน โดยเน้นการพัฒนาที่เริ่มต้นจากคน ในชุมชนให้ตระหนักถึงปัญหาและลุกขึ้นมาเป็นเจ้าของปัญหาเอง ไม่ใช่อารับความช่วยเหลือจากภายนอก การจัดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนอย่างสม่ำเสมอ การพัฒนาแกนนำชุมชนให้มีทักษะการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ และการส่งเสริมการเรียนรู้ข้ามรุ่น เป็นกระบวนการสร้างเครื่องมือทางปัญญาให้คนในชุมชนสามารถวิเคราะห์สถานการณ์และกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเองได้ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างอำนาจจากภายใน

2.2 หลักการมีส่วนร่วม และหลักความมีเหตุผล ถูกนำมาใช้เพื่อฟื้นฟูพลังการรวมกลุ่มที่เคยกระจัดกระจายให้กลับมาเชื่อมโยงกันอย่างแน่นแฟ้นอีกครั้ง การตั้งเวทีกลางที่รวบรวมเสียงของกลุ่มประมงทุกหมู่บ้าน การสร้างธรรมนูญชุมชน ว่าด้วยการจัดการทรัพยากรและการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตัวอย่างเช่น การรวมกลุ่มทำบ้านปลาชังกอ ซึ่งเป็นการอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนในระยะยาวให้กับทะเลชายฝั่งที่เป็นแหล่งไข่แดงในการทำประมงพื้นบ้าน และการพัฒนาฐานข้อมูลร่วมของชุมชน เป็นการใช้เหตุผลและกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเอกภาพและพลังในการต่อรองกับภายนอก เครือข่ายที่เข้มแข็งนี้จะสามารถขับเคลื่อนความร่วมมือในการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 หลักภูมิคุ้มกัน ในมิติสังคม หมายถึง การสร้างระบบสวัสดิการและความมั่นคงทางสังคมจากพลังของชุมชนเอง การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ หรือกองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นกลไกสำคัญที่สร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินและสังคมให้กับสมาชิก ทำให้ครัวเรือนไม่ล่มสลายเมื่อเผชิญกับวิกฤต เช่น การเจ็บป่วย หรือการขาดรายได้ชั่วคราว ระบบเหล่านี้คือ ตาข่ายความปลอดภัยทางสังคมที่ทอดขึ้นจากความร่วมมือของคนในชุมชนเอง ลดการพึ่งพิงระบบสวัสดิการจากรัฐที่อาจไม่ทั่วถึงและไม่ทันการณ์

2.4 เงื่อนไขคุณธรรมและความรู้ เป็นรากฐานสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและสร้างความสัมพันธ์ข้ามรุ่น การสืบทอดความรู้ในการทำประมง การดูดินฟ้าอากาศ และการประดิษฐ์เครื่องมือจากผู้สูงอายุสู่คนรุ่นใหม่ ไม่ใช่แค่การถ่ายทอดทักษะ แต่คือ การส่งต่อจิตวิญญาณและความผูกพันกับท้องทะเล การผสมผสานความรู้ดั้งเดิมเข้ากับองค์ความรู้สมัยใหม่ เช่น การแปรรูป

อัศวิน แก้วพิทักษ์, สิตางค์ เจริญวงศ์ และจตุรินทร์ ขวัญเนตร

ผลิตภัณฑ์ หรือการใช้เทคโนโลยีเพื่อการประมง เป็นการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรมเรื่องความซื่อสัตย์ การแบ่งปัน และจิตสาธารณะ ซึ่งเป็นหัวใจที่ยึดโยงผู้คนในชุมชนไว้ด้วยกันเป็นพลังทางสังคมที่เข้มแข็ง

กล่าวโดยสรุป ในมิติสังคม แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตสอดคล้องกับหลักความมีเหตุผล หลักภูมิคุ้มกัน หลักเงื่อนไขคุณธรรมและความรู้ ควบคู่ไปกับศาสตร์พระราชาในเรื่องหลักระเบิดจากข้างใน และหลักการมีส่วนร่วม แม้ในอดีตชุมชนจะมีทุนทางสังคมที่เข้มแข็งในรูปแบบเครือข่ายช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แต่ปัจจุบันกระแสทุนนิยมที่เน้นการแข่งขันได้บั่นทอนความสัมพันธ์เหล่านั้นลง ทำให้เครือข่ายภายในชุมชนอ่อนแอลง การฟื้นฟูมิติทางสังคมจึงไม่ใช่เพียงการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี แต่เป็นการสร้างพลังร่วมเพื่อเป็นฐานในการขับเคลื่อนประเด็นต่าง ๆ ดังคำสัมภาษณ์กลุ่มที่พบปัญหาที่ว่า “เดี๋ยวนี้ทุกอย่างเป็นเงินเป็นทอง จะรวมกันก็ยาก คนที่มาก็มีแต่ใจล้วน ๆ นับวันก็ยิ่งน้อยลง” (การเสวนากลุ่ม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2568) นำมาสู่การเสนอแนวทางการฟื้นฟูพลังทางสังคมโดยใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือ

3. มิติการเมืองการปกครอง ได้แก่ แนวทางการสร้างพื้นที่และอำนาจในการกำหนดนโยบาย สามารถพิจารณาแนวทางการพัฒนาได้ดังนี้ (การเสวนากลุ่ม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2568; อภิชาติ พันธเสน และคณะ, 2549)

3.1 หลักความมีเหตุผล และเงื่อนไขความรู้ ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองเชิงนโยบาย การต่อสู้ไม่ได้อาศัยเพียงอารมณ์ความรู้สึก แต่ต้องตั้งอยู่บนฐานของข้อมูลและข้อเท็จจริง ชุมชนต้องรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบของนโยบายในพื้นที่ สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและสิทธิของตนเอง เพื่อนำเสนอข้อเท็จจริงเหล่านี้ในเวทีเจรจาต่อรองกับหน่วยงานรัฐ การสร้างเวทีรับฟังความคิดเห็นร่วมกับหน่วยงานรัฐอย่างสม่ำเสมอ และการประเมินผลลัพธ์ของนโยบายอย่างเป็นระบบ เป็นการใช้เหตุผลและข้อมูลเป็นอำนาจ ในการสร้างความชอบธรรมให้กับข้อเรียกร้องของชุมชน

3.2 หลักภูมิคุ้มกัน ในทางการเมือง หมายถึง การสร้างความเข้มแข็งขององค์กรภาคประชาชนเพื่อให้มีอำนาจต่อรองที่ยั่งยืน การส่งเสริมให้เกิดกระบวนการ “ประชาพิจารณ์” ที่แท้จริงในชุมชน ไม่ใช่แค่การจัดฉากของภาครัฐ เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางการเมืองให้ชุมชนสามารถตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจรัฐได้ เมื่อชุมชนมีเวทีที่เข้มแข็งในการแสดงความคิดเห็น พวกเขาก็จะสามารถป้องกันตนเองจากนโยบายที่ไม่เป็นธรรมได้

3.3 หลักรู้ รัก สามัคคี และหลักการบริการที่จุดเดียว ถูกนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม หลักรู้ คือ การสร้างการเรียนรู้เรื่องกฎหมายและนโยบายให้แก่แกนนำชุมชน หลักรัก คือ การสร้างสำนึกรักในวิถีชีวิตและทรัพยากรของตนเอง และหลักสามัคคี คือ การสร้างกลุ่มตัวแทนชาวประมงที่เข้มแข็งและเป็นเอกภาพเพื่อเป็นปากเสียงให้กับชุมชน การผลักดันให้เกิด

คณะกรรมการประมงประจำตำบล ที่มีตัวแทนจากชาวประมงอย่างแท้จริง หรือการประยุกต์ใช้แนวทางบริการที่จุดเดียว โดยเชื่อมโยงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมดให้มาทำงานร่วมกับชุมชน เป็นการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมเชิงสถาบันที่ทำให้เสียงของชาวประมงถูกรับฟังและมีผลในทางปฏิบัติ

กล่าวโดยสรุป มิติการเมืองการปกครอง คือ สนามของการต่อสู้เชิงอำนาจ^๕ ที่ชัดเจนที่สุด ชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ต้องเผชิญกับกฎหมายและนโยบายประมงที่กำหนดจากส่วนกลาง ซึ่งไม่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น ทำให้พวกเขาสูญเสียเสรีภาพในการประกอบอาชีพและกลายเป็นผู้ถูกกระทำ ดังคำสัมภาษณ์กลุ่มที่พบปัญหาที่ว่า “กฎหมายเหมือนเอามาสวม บังคับใช้ ไม่ถามพวกเราสักคำ” (การเสวนากลุ่ม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2568) จากนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตในมิตินี้จึงหมายถึง การทวงคืนสิทธิและอำนาจในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของตนเอง โดยมีหลักความมีเหตุผล หลักภูมิคุ้มกัน เงื่อนไขคุณธรรมและความรู้ และศาสตร์พระราชาเรื่อง หลักบริการที่จุดเดียว และหลักรู้ รัก สามัคคี เป็นเครื่องมือสำคัญ

4. มิติสิ่งแวดล้อม ได้แก่ แนวทางการทวงคืนอำนาจในการจัดการทรัพยากร สามารถพิจารณาแนวทางการพัฒนาได้ดังนี้ (การเสวนากลุ่ม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2568; อภิชัย พันธเสน และคณะ, 2549)

4.1 หลักความมีเหตุผล ถูกนำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์อย่างเป็นวิทยาศาสตร์และสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำซั้งกอ (บ้านปลาเทียม) การฟื้นฟูป่าชายเลน หรือการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ไม่ใช่การทำตามกระแส แต่ต้องผ่านการคิดวิเคราะห์ถึงความเหมาะสมกับระบบนิเวศในพื้นที่ การผานความรู้ทางวิทยาศาสตร์เข้ากับภูมิปัญญาดังเดิมทำให้กิจกรรมอนุรักษ์มีประสิทธิภาพและได้รับการยอมรับ ซึ่งเป็นการสร้างความชอบธรรมให้ชุมชนในการเป็นผู้จัดการทรัพยากร

4.2 หลักภูมิคุ้มกัน ในมิติสิ่งแวดล้อม คือ การยึดมั่นในการใช้เครื่องมือประมงที่ไม่ทำลายล้างระบบนิเวศ การเลือกใช้เครื่องมือดั้งเดิมที่ทำจากวัสดุธรรมชาติและย่อยสลายได้ง่าย เช่น ลอบไม้ไผ่ หรือเบ็ดราว ไม่ใช่แค่การอนุรักษ์ แต่เป็นคำประกาศถึงความรับผิดชอบต่อท้องทะเล และเป็นการสร้างความแตกต่างอย่างชัดเจนจากประมงพาณิชย์ที่ใช้เครื่องมือทำลายล้างสูง การสร้างกระบวนการเรียนรู้และกฎกติกาของชุมชนในการเลือกใช้เครื่องมือที่เหมาะสม เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ระบบนิเวศ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารและรายได้ของชุมชนในระยะยาว

^๕ สนามของการต่อสู้เชิงอำนาจ” ในบริบทนี้หมายถึง พื้นที่ปะทะสังสรรค์ทางเศรษฐกิจและการเมืองในการแย่งชิงทรัพยากรชายฝั่ง ระหว่างกลุ่มทุนประมงพาณิชย์ที่มีอำนาจเหนือกว่ากับชาวประมงพื้นบ้านที่ถูกเบียดขับ รวมถึงการต่อรองกับนโยบายรัฐที่ไม่เป็นธรรม โดยชาวประมงพื้นบ้านได้ใช้การรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายและนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง สร้างความชอบธรรมในการอนุรักษ์ และทวงคืนสิทธิในการจัดการทรัพยากรเพื่อความอยู่รอดของชุมชน

4.3 หลักปลูกป่าในใจคน และเงื่อนไขคุณธรรมและความรู้ เป็นหัวใจของการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ที่ยั่งยืน ศาสตราจารย์พระราชธีรว่า การอนุรักษ์ที่แท้จริงต้องเริ่มต้นจากใจของคนในชุมชน การจัดเวทีเล่าเรื่องทะเลโดยผู้สูงอายุ การจัดตั้งโรงเรียนลูกทะเล เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้และผูกพันกับธรรมชาติ และการสอดแทรกองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เป็นกระบวนการปลูกป่าในใจคนให้เกิดความรัก ความหวงแหน และสำนึกในการเป็นเจ้าของทรัพยากร จิตสำนึกนี้คือพลังทางสังคมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในการปกป้องท้องทะเล

4.4 หลักองค์รวม ถูกนำมาใช้ในการจัดการเขตอนุรักษ์อย่างเป็นระบบ เพื่อแก้ปัญหาการใช้ทรัพยากรที่ซ้ำซ้อนและขัดแย้งกัน การพัฒนาธรรมาภิบาลชุมชนทะเล ที่กำหนดกฎกติกาการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ร่วมกัน การบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ในลักษณะกลุ่มเครือข่ายที่ดูแลพื้นที่ของตนเอง เป็นการมองปัญหาและจัดการทรัพยากรอย่างเป็นองค์รวมและมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงศักยภาพและอำนาจของชุมชนในการปกครองตนเองและจัดการทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป ในมิติสิ่งแวดล้อม การพัฒนาคุณภาพชีวิตเชื่อมโยงโดยตรงกับการฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรชายฝั่งที่เสื่อมโทรม ซึ่งเป็นฐานทุนสำคัญของวิถีประมงพื้นบ้าน การต่อสู้ในมิตินี้ คือการยืนยันสิทธิชุมชน ในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นของตนเอง เพื่อต่อต้านการใช้ทรัพยากรอย่างไม่ยั่งยืนจากภายนอกและความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากร ดังคำสัมภาษณ์กลุ่มที่พบปัญหาที่ว่า “เราต้องรักษาไข่แดงทะเลหน้าบ้านเอาไว้ เพราะเป็นสิทธิของเราทุกคน ไม่ให้ใครมาทำลาย เพราะมันคือลมหายใจสุดท้ายของเรา” (การเสวนากลุ่ม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2568) โดยมีหลักความมีเหตุผล หลักภูมิคุ้มกัน เงื่อนไขคุณธรรมและความรู้ และศาสตราจารย์พระราชธีรว่า เรื่อง ปลูกป่าในใจคน และหลักองค์รวม เป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจจัดการ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษานี้ได้สังเคราะห์ให้เห็นภาพความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์กับพลวัตเชิงอำนาจที่แวดล้อมชุมชน โดยชี้ว่าแม้พื้นฐานวิถีชีวิตของชุมชนจะสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่แล้ว ทั้งในมิติความพอประมาณที่เน้นการยังชีพเป็นหลัก (พอกิน พอใช้) ความมีเหตุผลในการวางแผนทำประมงเพื่อรักษาทรัพยากร และการมีภูมิคุ้มกันผ่านการรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน แต่วิถีชีวิตดังกล่าวกลับกำลังเผชิญกับความท้าทายรุนแรงจากโครงสร้างอำนาจที่ไม่เป็นธรรมในหลายมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง พลวัตเชิงอำนาจนี้ปรากฏชัดผ่านการเข้ามาของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมประมงขนาดใหญ่ที่สามารถควบคุมกลไกตลาดและราคา ทำให้ชาวประมงรายย่อยขาดอำนาจต่อรอง ขณะที่พ่อค้าคนกลางก็ใช้อำนาจในการผูกขาดการรับซื้อผลผลิต นอกจากนี้ นโยบายจากภาครัฐที่มักถูกกำหนดโดยข้าราชการท้องถิ่น ซึ่งขาดกระบวนการรับฟัง

เสี่ยงจากชุมชน ยิ่งตอกย้ำสถานะความเปราะบางและทำให้การพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตเป็นไปได้ยาก

ปรากฏการณ์ที่กลุ่มทุนอุตสาหกรรมประมงและพ่อค้าคนกลางมีอำนาจเหนือตลาด สะท้อนแนวคิดเรื่อง อำนาจตลาด (Market Power) และการผูกขาด (Monopoly) เมื่อผู้เลี้ยงรายใหญ่สามารถควบคุมราคาและกลไกตลาดได้ ชาวประมงรายย่อยซึ่งเป็นผู้ผลิตในระดับฐานรากจะถูกกดให้ตกอยู่ในสถานะผู้รับราคา (Price Taker) ทำให้สูญเสียอำนาจต่อรองและส่วนแบ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล สถานะนี้ยิ่งเลวร้ายลงเมื่อนโยบายของรัฐไม่เอื้ออำนวยหรือกระทั่งซ้ำเติมปัญหา โดยการออกนโยบายที่ขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่ารัฐไม่ได้เป็นกลไกที่เป็นกลาง แต่เป็นพื้นที่ของการต่อสู้เชิงผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม นอกจากนี้ สถานะการนี้สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของชลพรรณ ออสปอนพันธ์ และคณะ (2560; 2561) และศิริพรรณ หุตะโชค (2562) ซึ่งพบปัญหาร่วมกันในชุมชนประมงพื้นบ้าน ทั้งประเด็นทรัพยากรที่ร่อยหรอ ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากร และความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวประมง ท่ามกลางแรงกดดันนี้ รวมถึงงานของพัชราภา ตันตราจิน (2561) แสดงให้เห็นว่า อำนาจของพื้นที่ทะเล เป็นตัวแปรหลักสำคัญที่ส่งผลต่อสาเหตุความขัดแย้ง

นอกจากนี้ ข้อค้นพบที่สำคัญ คือ การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชาไม่ได้เป็นเพียงกรอบแนวคิดเพื่อการพัฒนาเชิงเทคนิค แต่ได้แปรสภาพเป็น “ทรัพยากรทางวาทกรรม” ที่ชุมชนนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางการเมืองและจัดวางดุลอำนาจใหม่ แนวทางการพัฒนาที่ดูเหมือนเน้นการส่งเสริมอาชีพเสริม การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การฟื้นฟูเครือข่ายชุมชนผ่านวิสาหกิจหรือกองทุนสวัสดิการ แท้จริงแล้ว คือ กลยุทธ์ในการสร้างความเข้มแข็งจากภายในและเพิ่มอำนาจต่อรอง เพื่อท้าทายโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองชายฝั่งที่ถูกครอบงำโดยกลุ่มทุนและรัฐ การใช้ SEP จึงเป็นการยกระดับขึ้นมาเป็น “วาทกรรมต้านทาน” เพื่อสร้างความชอบธรรมในการเรียกร้องสิทธิการเข้าถึงทรัพยากรและรายได้ที่เป็นธรรม องค์ความรู้ใหม่นี้ชี้ให้เห็นว่า งานวิจัยนี้ถอดถอนมุมมองเดิมโดยชี้ให้เห็นว่าชาวประมงพื้นบ้านได้แปรสภาพปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจากเพียงกรอบการยังชีพ สู่การเป็นทรัพยากรทางวาทกรรมและทุนทางสัญลักษณ์ เพื่อสร้างความชอบธรรมในการจัดการทรัพยากรการรวมกลุ่มภายใต้แนวคิดนี้แท้จริง คือ กลยุทธ์ทางการเมืองที่ใช้สร้างอำนาจต่อรองและถ่วงดุลกับโครงสร้างรัฐและทุนนิยม นับเป็นการใช้ SEP เป็นอาวุธทางปัญญา เพื่อยืนหยัดท้าทายความไม่เป็นธรรมและเรียกร้องสิทธิชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยผู้วิจัยได้พัฒนาข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรร่วมบริเวณชายฝั่งทะเลต่อไป

อัศวิน แก้วพิทักษ์, สิตางค์ เจริญวงศ์ และจุตินันท์ ขวัญเนตร

1. ควรสร้างกลไกในเชิงนโยบายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในลักษณะการวิเคราะห์ ผู้มีส่วนได้เสีย กรณีการผลักดันกฎหมายที่มีผลกระทบต่อการบริหารจัดการชายฝั่งทะเล
2. ควรกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการลดเขตทะเลชายฝั่งให้มีการศึกษาในลักษณะงานวิจัย ร่วมกับเวทีรับฟังปัญหาของชาวบ้าน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่ชัดเจนและสามารถตอบสนองต่อเจตนารมณ์ของกฎหมายได้อย่างแท้จริง
3. ควรผลักดันให้เกิดการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการทรัพยากรประมงระดับท้องถิ่น ที่มีสัดส่วนตัวแทนชาวประมงพื้นบ้านอย่างน้อยกึ่งหนึ่ง มีอำนาจในการกำหนดกติกาชุมชน เรื่องการใช้เครื่องมือและพื้นที่ทำกิน โดยให้กติกานี้ได้รับการรับรองเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่น เพื่อสร้างอำนาจต่อรองทางกฎหมายในการปกป้องฐานทรัพยากรจากการรุกรานของประมงพาณิชย์ขนาดใหญ่หรือนโยบายส่วนกลางที่ไม่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรเน้นการวิจัยในเชิงบูรณาการความรู้จากหลายภาคส่วน เช่น ภาครัฐ นักวิจัยท้องถิ่น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ชุมชน ฯลฯ เพื่อพัฒนากลไกการจัดการทรัพยากรที่มีความยั่งยืน มีการจัดตั้งคณะกรรมการท้องถิ่นร่วมกับชุมชนที่สามารถพัฒนานโยบายร่วมกันในการกำหนดเขตการทำประมง การจำกัดการจับสัตว์น้ำตามฤดูกาล และการสร้างเขตอนุรักษ์เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศ
2. ควรเน้นการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเล ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่นในการฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลโดยเฉพาะในเขตประมงพื้นบ้าน โดยมีการจัดตั้งโครงการร่วม เช่น โครงการสร้างบ้านปลาและการปลูกป่าชายเลน ฯลฯ เพื่อลดแรงกดดันต่อระบบนิเวศ นอกจากนี้ยังสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยเชื่อมโยงประมงพื้นบ้านกับตลาดที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ
3. ควรเน้นงานวิจัยพัฒนาเครือข่ายตลาดสีเขียว (Green Market) ที่สนับสนุนการซื้อขายสินค้าประมงพื้นบ้านที่มีการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน โดยสร้างความเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิตในชุมชนประมงกับผู้บริโภคที่ให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์ที่มาจากการประมงอย่างรับผิดชอบ การเชื่อมโยงนี้อาจผ่านตลาดออนไลน์ การค้าชุมชน หรือการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับ

ข้อค้นพบองค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา พบว่า การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชาจึงไม่ใช่เป็นเพียงแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตในเชิงเทคนิค แต่ได้ถูกแปรสภาพให้กลายเป็น ทรัพยากรทางวัฒนธรรม และเครื่องมือสำคัญในการต่อสู้ทางการเมือง ข้อเสนอแนวทางต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมอาชีพเสริม การฟื้นฟูเครือข่ายชุมชนและกองทุนสวัสดิการ หรือการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนนั้น ในความเป็นจริง คือ กลยุทธ์ในการจัดวางดุลอำนาจใหม่ เพื่อท้าทายระบบเศรษฐกิจการเมืองชายฝั่งที่ผูกขาดโดยกลุ่มอำนาจเดิม การขับเคลื่อนเหล่านี้จึงเป็นการยกระดับสู่ว่าทกรรมต้านทานเพื่อสร้างความชอบธรรมในการเรียกร้องสิทธิการเข้าถึงทรัพยากรและรายได้ที่เป็นธรรม ดังนั้น ข้อค้นพบจึงชี้ชัดว่า การยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ให้ยั่งยืนอย่างแท้จริงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนภายในชุมชน ควบคู่ไปกับการสร้างอำนาจต่อรองเพื่อให้ชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรและกระบวนการกำหนดนโยบายได้อย่างเป็นธรรม การส่งเสริมกลไกดูแลตนเอง คือ หัวใจสำคัญในการทำทวยโครงสร้างที่ไม่เท่าเทียมและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนบนรากฐานของชุมชนเอง

รายการอ้างอิง

- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ. (2561). *การเมืองและการจัดการปกครองท้องถิ่นตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ชลพรรณ ออสปอนพันธ์ และคณะ. (2560). *การวิจัยเพิ่มศักยภาพเครือข่ายประมงพื้นบ้านจันทบุรีและตราดด้วยหลักเศรษฐกิจพอเพียง และภูมิปัญญาชาวบ้าน*. งบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ชลพรรณ ออสปอนพันธ์ และคณะ. (2561). *รูปแบบและกระบวนการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมของเครือข่ายประมงพื้นบ้าน ตราดและจันทบุรีด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาชาวบ้าน*. งบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- พัชรภา ตันตราจิน. (2561). ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรประมง: กรณีศึกษาวิถีการดำรงอยู่กับความขัดแย้งของชาวประมงชายฝั่ง. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 10(2), 357-398.
- วิฑูรย์ ปัญญากุล. (2547). *ปลาทูหายไปไหน สาเหตุและผลกระทบจากการทำประมงเกินขีดจำกัด*. มูลนิธิสายใยแผ่นดิน.
- ศิริพรรณ หุตะโชค. (2562). *วิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสมุทรสาคร ภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมาคมรักษ์ทะเลไทย. (2563). *บ้านปลา (ซั้งกอ) เป็นมากกว่าการอนุรักษ์*. วันที่ค้นข้อมูล 20 สิงหาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/thaiseawatch/photos>

อัศวิน แก้วพิทักษ์, สิตางค์ เจริญวงศ์ และจตุรินทร์ ขวัญเนตร

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติฉบับที่สิบสาม พ.ศ. 2566 – 2570*. สำนักนายกรัฐมนตรี.

อภิชาติ พันธเสน และคณะ. (2549). *สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง*. สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย.